

NGHĨ VỀ MỘT TÁC PHẨM KỊCH HAY

Từ lâu tôi cứ đinh ninh rằng bắt được vấn đề tốt, có tình cảm và say sưa là sẽ viết ra thành kịch. Tất nhiên là phải có ít chút nghề nghiệp.

Sự thật thì không đơn giản như vậy. Không phải một lúc mà tôi đã nhận ra ngay cái khó của nghề kịch. Những lần đi vào thực tế của cuộc sống, hay ngồi trước trang giấy viết tôi càng thấm thía về sự thiếu nghề. Mười hai ngày Hà Nội chống máy bay B. 52 Mỹ ném bom, tôi nằm lại trong thành phố, chứng kiến tận mắt những tội ác. Hà Nội lúc đó đang làm con tim cho cả nước. Tôi thấy được vinh dự là người Hà Nội và chưa bao giờ tôi cần viết đến như thế. Nhưng rõ ràng là bất lực. Tôi không biết sẽ phải ôm những chất liệu cần có vào trong một vở kịch đã cố định về màn lớp như thế nào? Có cách viết nào nữa không? Tôi “huy động” tất thảy những cái mình đã biết về kịch, vẫn không thể giúp tôi thực hiện điều mong muốn.

Không thể làm ngôi đình bằng tay nghề của anh phó nhỏ được. Cách đây ít lâu báo *Văn nghệ* có đăng một mẫu chuyện trong mục chuyện phiếm văn nghệ của nhà văn Đặng Thai Mai. Chuyện viết về anh thợ vụng định đem cây gỗ quý làm cột nhà. Nhưng quanh quẩn đi sửa lại, nó chỉ còn lại một cái tăm. Chính vì chất liệu của cuộc chiến đấu chống Mỹ thực sự là những cây gỗ quý, nên hơn lúc nào hết tôi lo lắng cho khả năng nghề nghiệp của mình.

Có nhiều người bạn thân tình và hồn nhiên khuyên tôi: Anh phải dành thời gian có khi năm năm, mười năm cho một tác phẩm, mới mong tạo nên những vở kịch có tầm cỡ được. Đúng thế... đúng là phải làm như thế thật. Thời gian thì tôi cũng không thiếu. Song có lẽ những người bạn viết sẽ hết sức thông cảm với tôi rằng, có những tác phẩm nếu mình làm lâu thì chỉ để lộ ra cái nhược điểm là mình lười biếng, chứ sự thực kéo dài ra thì lấy gì mà suy nghĩ. Muốn làm một tác phẩm dài ngày phải có vốn, có lực, phải chín. Hay nói cách khác, phải có một

sức tin vững để thời gian, sự trưởng thành chỉ có tác dụng củng cố thêm, chứ không hủy hoại nó. Nếu không thì dài hay ngắn ngày, kết quả cũng chỉ như nhau mà thôi.

Mấy năm gần đây đã có lúc tôi bạo dạn nghĩ về một tác phẩm dài hơi hơn. Một tác phẩm có một tầm cỡ, quy mô lớn hơn một chút với những cái mình đã làm, nhưng vẫn còn dè dặt thăm sức, thăm vốn. Công việc ấy đối với tôi đang còn là mục tiêu để phấn đấu.

Cuộc chiến đấu chống Mỹ của nhân dân ta vừa kết thúc thắng lợi. Đó là một sự kiện lịch sử lớn đối với đời sống dân tộc ta và có ảnh hưởng sâu sắc đối với thế giới. Với chúng ta, những người viết kịch, thì cuộc chiến đấu của dân tộc là chất liệu vô cùng phong phú cho những tác phẩm kịch. Nó chứa đựng những mối xung đột lớn, có ý nghĩa và bản thân cuộc sống chiến đấu đã mang tới cho chúng ta những nhân vật có tính chất anh hùng của cả một thời đại. Nó cho chúng ta đầy đủ chất liệu để lý giải những vấn đề lớn mà thế giới đang quan tâm. Đúng như nhiều người đã nhận định, đây là thời kỳ của kịch, của sân khấu.

Muốn viết về cuộc chiến đấu chống Mỹ tất nhiên cần phải hiểu nó, hiểu đến cạn kẽ.

Trong những năm chiến tranh, bản thân tôi đã có cố gắng đi để tìm hiểu. Và cũng đã có viết ít nhiều về cuộc chiến đấu này. Những tác phẩm ấy tuy chưa thật sâu sắc, chưa hay, nhất là so với công cuộc chiến đấu thì nó còn thấp, còn nhỏ bé; nhưng tôi rất quý, thậm chí tự hào về nó nữa. Nhưng làm sao có thể bằng lòng được với những tác phẩm ấy. Rõ ràng là nó chưa có được một sức sống lâu bền trong quần chúng. Sự non yếu của những tác phẩm đã viết có thể còn do yếu tố tài năng nữa. Nhưng nói riêng, sự hiểu biết về cuộc chiến đấu này ở tôi còn phiến diện, chưa đầy đặn. Đúng ra chúng ta cần hiểu cuộc chiến đấu đến mức có thể phản ánh đúng nó bằng tiếng nói riêng của chính mình. Chính sự hiểu biết ít ỏi dẫn đến kém tự tin, ngượng ngùng như cô diễn viên múa mà sợ vấp ngã. Như sự chệnh lệch của người diễn viên đứng trên sân khấu mà vẫn lo là tay chân, cử động của mình không đúng đường nét. Tuy nhiên những thiếu sót ấy rồi cũng có thể bổ sung được bằng sự gặp lại, tìm hiểu thêm đời sống làm cho vốn liếng dày dặn thêm.

Nhưng một câu hỏi thường đặt ra là: Tại sao đời sống thì đa dạng, phong phú mà đi vào tác phẩm lại nghèo nàn, khái niệm. Những người anh hùng có thật ở ngoài đời thì đầy xúc động, hấp dẫn, đủ sức cho người ta tin. Nhưng khi bước vào tác phẩm lại thành nhạt nhẽo, khô héo. Đã có thời kỳ người ta nói đùa rằng: không có ở đâu bắn rơi máy bay lại dễ dàng bằng trên sân khấu. Nói chung, một cảm giác thiếu chân thực đang là nhược điểm lộ rõ trong nhiều tác phẩm sân khấu, cũng như trong chính tác phẩm của bản thân tôi.

Nguyên do cũng có thể vì sự hiểu biết chưa đầy đặn như đã trình bày ở phần trên. Do sự ấu trĩ về nhận thức, sự hạn chế về tài năng. Nhưng cũng có thể còn vì tồn tại một vài vấn đề thuộc phạm vi lý luận cần phải đem ra bàn bạc.

Miêu tả về cuộc chiến đấu này được biểu hiện chân thực đến mức nào?

Điều mà cuộc chiến đấu này làm cả thế giới kinh ngạc: chúng ta một dân tộc nhỏ, nghèo nhất thế giới, lại dám đương đầu và đánh thắng Mỹ. Một kẻ thù mà chỉ bằng cái oai của nó đã đủ làm cho nhiều nước lớn khiếp sợ. Và trong cuộc đấu sức này, thành Mỹ giàu có, khoa học, xảo quyệt đã dồn một phần lớn khả năng có thể có để mà đối phó. Với tương quan như thế, bằng suy luận cũng có thể hiểu rằng cách mạng đã dành được thắng lợi bằng tất cả sự nỗ lực, chịu đựng, tổn thất.

Thực tế tôi cũng nhận thấy như thế. Tôi rất nhớ một kỷ niệm trong mùa mưa ở Quảng Bình. Một làng ven sông Gianh bị bom đốt cháy trụi. Người không nhà ở, xuống ở hầm. Mưa lụt lại đẩy con người lên khỏi hầm. Mưa Quảng Bình hàng tuần lễ, hàng nửa tháng trời. Rất nhiều người che nông ngồi ôm con dưới trời mưa... Tôi hiểu ý nghĩa bám đất ở đây không đơn giản. Có người anh hùng nào chẳng chói sáng lên trong gian khổ. Tưởng như con người không vượt nổi trong nguy hiểm, thậm chí trong cái chết nữa. Và thường ra, chiến tranh là cái lò lửa cùng một lúc sản sinh ra hai loại người: người anh hùng và những kẻ hèn nhát, phản phúc. Cuộc đấu tranh chống lại sự thấp hèn ấy là những việc thường gặp trong những sự việc hình thành lên người anh hùng.

Chưa kể trong mỗi người anh hùng còn có cuộc đấu tranh giữa cái xấu và cái tốt của chính bản thân mình. Mỗi người anh hùng trong chiến tranh đều có một cuộc đời. Mà đã là cuộc đời thì mấy ai giống ai. Có những cuộc đời suôn sẻ, song cũng có những cuộc đời éo le... Nếu ta viết về chiến tranh mà ta tránh né sự khổ ải. Ta lẩn tránh cái chết, cái mất mát. Ta giấu một kẻ phản phúc và không miêu tả đúng kẻ thù, thì làm sao có thể vẽ một cách chân thực về chúng ta được.

Tôi không bao giờ chủ trương miêu tả chiến tranh bằng bất kỳ giá nào. Tôi cũng rất tán thành phải lên án những kẻ thi vị hoá chiến tranh, xoá mờ ranh giới khi miêu tả chiến tranh hoặc làm rùng rợn thêm; làm cho con người thấy thấp bé, khiếp đảm mà bó tay trước thế lực xâm lược... Nhưng nếu những quan niệm giản đơn, một chiều, tránh né còn tồn tại, thì có thể còn nhiều năm nữa chúng ta vẫn chưa thể có nổi một tác phẩm miêu tả chân thực đời sống chiến đấu của chúng ta. Những tác phẩm chân thực là tiền đề cho những tác phẩm lớn mà chúng ta mơ ước.

Sân khấu mấy năm nay chưa có nhiều vở hay. Nhất là trong thực trạng kịch nước ngoài đang thịnh hành trên sân khấu thủ đô. Không ít người tỏ ra bi quan. Họ nghi ngờ khả năng của những tác giả trong nước và cho rằng nghĩ đến một tác phẩm sân khấu cho cân xứng với thời đại trong điều kiện hiện nay là điều chưa thực tế. Đó là một công việc thật khó. Nhưng tôi nghĩ khác. Đó là công việc của những người viết kịch Việt Nam. Chúng ta phải làm, không ai khác. Không thể trông vào người nào ngoài chúng ta. Hơn thế, tôi hoàn toàn tin là chúng ta rất có khả năng để gánh vác nhiệm vụ khó khăn đó. Cá nhân tôi có thể chưa làm nổi. Nhưng đội ngũ chúng ta, tôi hoàn toàn tin cậy ở đội ngũ ấy.

Trong những năm gian khổ nhất của cuộc chiến đấu, đội ngũ chúng ta luôn có mặt ở nhiều mặt trận. Chúng ta đã cho ra đời hàng trăm vở kịch, phục vụ hàng triệu công chúng. Ta chưa có điều kiện mà nhìn lại và đánh giá một cách nghiêm chỉnh những tác phẩm đã góp vào cuộc chiến đấu hết sức kịp thời và ghi lại được những dấu ấn nhất định của thời đại. Đó là những đóng góp thực sự, đáng tự hào lắm

chứ. Khi chúng ta đang còn bần khổ là mới chỉ làm được. Thì những người đồng nghiệp trong hội nghị sân khấu thế giới họp ở Mátxcơva lại hết sức ngạc nhiên khi thấy chúng ta đã làm được như thế. Tôi tin rằng đó là cái nền chắc chắn để chúng ta vươn tới những tác phẩm khá hơn khi có điều kiện nhìn lại tổng quát cuộc chiến đấu. Khi sự đánh giá, nhìn nhận cuộc chiến tranh này đã chín chắn hơn.

Tuy nhiên để đạt tới những tác phẩm ấy, đòi hỏi sự nỗ lực của mỗi chúng ta. Cả những người có trách nhiệm chăm lo và chỉ đạo đội ngũ này. Nếu được một sự chỉ đạo thống nhất, với tinh thần lo lắng thực sự, lấy cái mạnh của đội ngũ mà bổ sung cho cái yếu của từng người, giúp chúng ta thêm lòng tin, có kế hoạch và chính sách cụ thể hướng khả năng của cả đội ngũ vào những vấn đề chính yếu của cuộc chiến đấu thì một ngày không xa, chúng ta có thể từng bước tạo nên được những tác phẩm tốt như điều ta mong muốn.

15-9-1973

Văn nghệ số 517

Ngày 28-9-1973